

УДК 343.2 (477)

О. О. ЖИТНИЙ

**АКТУАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ МЕТОДОЛОГІЇ
ПІЗНАННЯ ІНСТИТУТУ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ¹**

Проблеми методики й методології в теорії правознавства та галузевих юридичних науках є, з одного боку, перманентно актуальними й такими, що постійно привертають увагу фахівців, але з іншого – одними з найменш вивчених. Цей висновок поширюється й на стан, в якому перебуває методологічний базис сучасної кримінально-правової доктрини, який навряд чи можна визнати досконалим чи хоча б задовільним. Водночас, розбудова демократичної правової держави, формування сучасної національної кримінально-правової системи, удосконалення засобів і заходів кримінально-правового впливу обумовлюють необхідність поглибленого вивчення та критичного осмислення теоретичних засад проведення фундаментальних і прикладних розробок у сфері кримінального права. Саме тому зростає значення наукознавчих досліджень, предметом яких є засоби, форми та прийоми пізнання, якими може й повинен користуватись фахівець з кримінального права у своїх наукових розвідках (незважаючи на те, є вони масштабними чи фрагментарними). Шлях до правильного розуміння природи та сутності феноменів цієї галузі, їхнього змісту, характеристик та особливостей завжди лежить через оволодіння сучасним методологічним арсеналом такого роду досліджень. Без них у теорії кримінального права України не може бути забезпечено ані якості наукових праць, ані приросту нових теоретичних знань. Згадаємо, що ще на порозі Нової доби Фр. Бекон порівняв метод із ліхтарем, стверджуючи, що навіть кульгавий,

© ЖИТНИЙ Олександр Олександрович – доктор юридичних наук, професор професор кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ

¹ Назимко Є.С. Інститут покарання неповнолітніх у кримінальному праві України (нарис з методології дослідження): монографія / Назимко Є.С.; Донецький юридичний інститут МВС України – Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення), 2014. – 370 с.

який іде з ліхтарем по дорозі, випередить того, хто біжить без дороги, а Р. Декарт вказував: «для відшукування істини потрібен метод».

На шляху «озброєння» дослідника сучасним методологічним інструментарієм у сфері пізнання кримінально-правових явищ виникають різні перепони. Одна з них – відсутність в Україні ґрунтовних наукових праць з методології пізнання кримінального права, його системи та складових. Спостерігається певний дефіцит нових розробок саме з методології кримінально-правової науки, звичне використання фахівцями давно напрацьованих пізнавальних засобів, фактична відсутність оновлення прийомів накопичення й обробки нових наукових знань. Наявні наукові доробки методологічних проблем кримінального права, які належать перу таких вітчизняних фахівців, як Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Н.О. Гуророва, О.О. Дудоров, О.М. Литвинов, В.О. Навроцький, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, В.О. Туляков, В.П. Тихий та деяких інших вчених стосуються лише окремих наукознавчих аспектів кримінально-правової доктрини. Друкованих праць монографічного рівня, що були б присвячені методології досліджень окремого кримінально-правового інституту, в Україні донедавна не видавалось. Тому помітною подією у науці кримінального права в цьому році є вихід друком монографії «Інститут покарання неповнолітніх у кримінальному праві України (нарис з методології дослідження)», автором якої є начальник ад'юнктури (аспірантури) Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Єгор Сергійович Назимко.

Необхідно зазначити, що Є. С. Назимко не вперше звертається до питань методології кримінально-правових досліджень. Він є співавтором виданого у 2012 році науково-практичного посібника «Методологія кримінально-правових досліджень», циклу наукових статей, присвячених цій проблематиці (їх більше двадцяти) та виступів на науково-практичних форумах, як в Україні, так і поза її межами. Таким чином, зазначена праця є етапом тривалої, вдумливої роботи зазначеного автора над розв'язанням методологічних проблем кримінально-правової доктрини.

Рецензована монографія є першою у вітчизняній кримінально-правовій науці науково-практичною працею, в якій висвітлено проблеми методології пізнання інституту покарання неповнолітніх та суміжних з ним явищ соціальної та правової дійсності. Уявляється, що завдання цієї книги полягає в узагальненні найбільш важливих методологічних підходів, способів та засобів пізнання інституту покарання неповнолітніх у кримінальному праві України та розробленні на цій основі науково-практичних рекомендацій для двох сфер наукової діяльності в галузі кримінального права: 1) вдосконалення методологічних засад кримінально-правових досліджень; 2) забезпечення якості законодавства України про кримінальну відповідальність та підвищення ефективності його застосування. І, як свідчить аналіз роботи, ці завдання Є. С. Назимко досить успішно вирішив.

Авторові вдалося поєднати суто теоретичний матеріал з широкою емпіричною базою дослідження, що своєю чергою, дозволило йому відійти від «сухого теоретизування» до «живих», в тому числі й праксеологічних про-

блем інституту покарання неповнолітніх. При цьому слід зазначити, що здійснений в монографії опис засад використання конкретних методів наукового пізнання, екстрапольованого на проблематику окремо взятого інституту кримінального права України, може бути використаний і при вивченні інших положень цієї галузі.

Вдалою є загальна композиція й архітектоніка монографії. У **першому її розділі** розглядаються теоретичні засади методології пізнання інституту покарання неповнолітніх у кримінальному праві України. Цікавим є лінгво-семантичний аналіз базових понять дослідження та визначення структури методології пізнання інституту покарання неповнолітніх. На цій основі побудовані подальші розділи монографії. Також Є.С. Назимко звертає увагу наукової громадськості на необхідність розроблення теоретико-методологічних засад інституту покарання неповнолітніх у кримінальному праві України.

В **другому розділі** основна увага приділяється філософсько-світоглядним підходам та методам пізнання інституту покарання неповнолітніх у кримінальному праві України. При цьому висвітлюється не лише можливості застосування діалектичного, позитивістського, антропологічного, культурологічного та гременевтичного підходів, а й приділяється увага дослідженню впливу релігії на формування концепції інституту покарання неповнолітніх. Таким чином, Є. С. Назимко позиціонує себе як прибічник методологічного й ідеологічного плюралізму, що в сучасних умовах багатовекторності розвитку суспільно-політичних процесів є достатньо продуктивним підходом.

У **третьому розділі** монографії автор досліджує загальнотеоретичні методи пізнання інституту покарання неповнолітніх. Піддано аналізу як загальновідомі способи пізнання кримінально-правової дійсності (структурно-функціональний аналіз, історичний, системний, компаративістський, статистичні методи), так і ті, використання яких потребує подальшого осмислення й обґрунтування (синергетичний та математичні методи).

Важливим є аналіз зарубіжного досвіду кримінально-правового регулювання інституту покарання неповнолітніх. Із застосуванням порівняльного методу в роботі сформульовано значну кількість цікавих пропозицій, адресованих українському законодавцеві (наприклад, необхідності розроблення окремого закону стосовно заходів кримінально-правового впливу на неповнолітніх).

Останній – **четвертий розділ** монографії – присвячений емпіричним методам пізнання інституту покарання неповнолітніх. Автором надається загальна характеристика та здійснюються аналіз можливостей застосування методів психології та соціології під час дослідження інституту покарання неповнолітніх. Наводяться результати анкетування суддів, пересічних громадян та осіб, що відбули покарання щодо ефективності застосування покарання до неповнолітніх та можливість їх використання у законодавчій та правозастосовній діяльності.

Загальні й часткові висновки, запропоновані у праці Є. С. Назимка, є достатньо аргументованими. Їх достовірність зумовлена тим, що дослід-

ження ґрунтується на широкій джерельній базі, нормативно-правових документах стосовно проблем покарання неповнолітніх у кримінальному праві України, на використанні широкого пласту наукової літератури. Викладений у роботі матеріал характеризується об'єктивністю, науковістю, послідовністю. Книгу написано гарною мовою, що легко сприймається.

Наукова значущість рецензованої монографії полягає в тому, що робота є комплексним дослідженням проблеми методології пізнання інституту покарання неповнолітніх у кримінальному праві України. Наукові висновки та рекомендації автора можуть бути використані для подальших наукових пошуків у сфері пізнання кримінально-правових явищ, а також для вдосконалення кримінально-правової регламентації інституту покарання неповнолітніх, що надає роботі очевидного практичного значення.

Як і будь-яка значна за обсягом та кількістю розглянутих питань наукова праця, монографічне дослідження Є.С. Назимка не позбавлене деяких недоліків. Щодо змісту цієї праці є певні зауваження та побажання, які стосуються, зокрема: 1) необхідності більш ґрунтовного дослідження історії розвитку інституту покарання неповнолітніх у вітчизняному кримінальному законодавстві та розгляду впливу наукових концепцій на формування цього законодавства та практики його застосування; 2) потреби у детальному аналізі структурних елементів інституту покарання неповнолітніх, у наданні їх характеристики; 3) більш повного вивчення і узагальнення досвіду іноземних держав у частині регламентації інституту покарання неповнолітніх; 4) критичної оцінки положень інституту покарання неповнолітніх за кримінальним правом України крізь призму загальновизнаних принципів і норм міжнародного права з продуктивним використанням при цьому методу порівняльного правознавства. Зазначені зауваження визначають для автора перспективи подальших наукових розвідок та, як уявляється, можуть надати роботі більшої інформативності та гносеологічної цінності.

В цілому ж монографія за обсягом та змістом, характером досліджуваних питань та вирішуваних завдань становить вагомий доробок у розвиток юридичної, зокрема кримінально-правової науки. Вона може бути цікавою і корисною для широкого кола читачів – від студентів (курсантів, слухачів), аспірантів і викладачів до юристів (теоретиків і практиків), які цікавляться методологією пізнання кримінально-правових явищ.